

מפגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

גיליון מיוחד בנושא
חיים על הגשר:
בין חינוך, הגירה ורב-תרבותיות

עורכת-אורחת: פרופ' רבקה איזיקוביץ'

כרך כ' • גיליון 35
תמוז תשע"ב – יוני 2012

יוצא לאור על ידי:

אנאר

"אנאר" – עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך

בשיתוף עם:

המכללה האקדמית בית ברל
בית הספר לחינוך
החוג לקידום נוער

משרד הרווחה
והשירותים החברתיים
האגף לנוער צעירים ושירותי תקון

מבוא

רבקה איזיקוביץ'

חיים על גשר בין-תרבותי הם מנת חלקם של קבוצות ופרטים רבים בחברה ההטרוגנית תרבותית שבה אנו חיים. אני משתמשת כאן בכוונה במונח "הטרוגניות" כדי לתאר את מצבה התרבותי של אוכלוסיית ישראל, שכן "רב-תרבותיות" אמנם מופיעה בכותרת החוברת, אך כמושג היא סובלת מאי-בהירות עקב המשמעויות השונות המתלוות אליה או המיוחסות לה. זאת היות והיא משמשת גם כתיאור מצב וגם ככינוי לאידאולוגיה חברתית. עם "אזהרה" זו אשאיר לקורא הביקורתי את האתגר לברור ולהבחין בין השימושים השונים במונח העולים מתוך המאמרים.

אשוב אל הגשר, שכן הוא נושא בחוברת זו לא רק משמעות של חיבור או מעבר בין קבוצות ופרטים, אלא מיוחס גם לעשייה החינוכית במובנה הרחב של המילה. חינוך פורמלי או לא פורמלי ואף למידה חברתית של מהגרים, שמשאירים מאחור עולם מוכר ולומדים להלך במקום חדש, או אלו של בני ובנות מיעוטים, שנזקקים להסתגלות מצבית יום יומית כדי להסתגל להקשרים השונים של חייהם – כל אלה מבוטאים על ידי ההמשגה של חינוך כגשר בין-תרבותי.

גיליון מיוחד זה מזמן לי הזדמנות להציג מעין דיוקן קבוצתי של המגמה לחינוך, חברה ותרבות בחוג למנהיגות ומדיניות בחינוך, בפקולטה לחינוך באוניברסיטת חיפה, שכן רוב הכותבים בו מזוהים עמה, בין כחברי סגל או כבוגרים. אנסה להציג את המגוון העשיר של הנושאים המובאים ב-11 המאמרים שבגיליון מזווית ראייה זו.

מאמרם של **דבורה גולדן וחן ברם**, שבחרתי למקם בראש החוברת, מצביע בדיוק על ה"חמקמקות" של מושג הרב-תרבותיות ועל הבעייתיות באיתורו בתחום החינוכי, בין ברמת החשיבה ובין ברמת הפרקטיקות היום יומיות. הכותבים מתחבטים ב"חידה" של היעדר ביטוי מעשי לשיח הרב-תרבותי הנפוץ בציבוריות הישראלית בשדות המחקר שלהם: גן ילדים (גולדן) ועבודת שדה מרובת זירות בקרב עולים מקווקז, קובעי מדיניות, אנשי שירותים ומערכת החינוך (ברם). המחברים בוחנים את מהותה של הרב-תרבותיות ביחס לקבוצות מהגרים שכבר חיים בארץ זמן ממושך – ילדי גן שנולדו כאן למשפחות יוצאות מדינות שהשתייכו לברית המועצות, וביניהם יוצאי קווקז.

מאמרה של **מאיה מלצר-גבע** עוסק גם הוא בקבוצת מהגרים ותיקה – קהילת יוצאי גרוזיה – ובמאבקה לתיקון הדימוי הציבורי של העדה בדעת הקהל הישראלית. משכילי העדה ניסו "לחנך את הציבור הישראלי להיות רב-תרבותי", כדברי המחברת. זאת באמצעות ארגון תערוכה אתנולוגית-היסטורית על קורות יהודי גרוזיה, שהציגה תמונה מפוארת של עברה ומסורתה בארץ המוצא ותיאור אידילי של היחסים עם התושבים המקומיים.

אספקלריה זו באה לסתור את המסרים הסטראוטיפיים השליליים ששודרו אל עבר העדה בהגיעה לארץ. המאמר ממשיג את התערוכה כאירוע מקרו-תרבותי, שכוונתו הייתה לשמש שיעור בלמידה בין-תרבותית לקולטים, ולסייע לעולי גרוזיה לבנות זהות קבוצתית חיובית בחברה החדשה.

גם מאמרה של **גליה אלף** עוסק בתהליך של גיבוש זהות בהקשר של הגירה. הפעם מדובר בצעירות יוצאות אתיופיה ובהתנסותן במסגרת השירות הלאומי בתכנית ששילבה מרכיבים של עבודה התנדבותית, השכלה והעצמה. זאת תוך התחקות אחר השלכותיה קצרות הטווח וארוכות הטווח של התנסות הצעירות. אלף גם מעלה שאלות נוקבות ביחס לכלים העומדים לרשותנו להערכת הסתגלות יעילה של אוכלוסיות המגיעות לישראל ממרחק תרבותי רב, כדוגמת קהילת יוצאי אתיופיה.

המאמר הרביעי, של **לורה סיגד ורבקה איזיקוביץ'**, לוקח אותנו למחוזות שונים – אל ילדי קהילת יוצאי צפון אמריקה בישראל הנעים ונדים בין שני עולמותיהם. כמו מספר גובר והולך של משפחות מהגרים בעולם הגלובלי, אף הם חווים את החוויה של שייכות בו-זמנית לארץ ההגירה ולארץ המוצא. למותר לציין שסגנון קיום מחולק מעין זה יוצר בעיות זהות מורכבות. הילדים ובני הנוער המתוארים במחקר זה פיתחו סגנונות התמודדות ייחודיים עם מצבם. המחברות עומדות על האתגרים של זהותם הממודרת ועל המיומנויות להשתתפות גלובלית יעילה שהם פיתחו.

המאמרים של מלצר-גבע, אלף וסיגד ואיזיקוביץ' עוסקים בזיקה הישירה בין הגירה לגיבוש זהות בקרב קהילות מהגרים, ואילו שלושת המאמרים הבאים מתייחסים לצד של הקולטים, במילים אחרות – לתשובות של מערכת החינוך לסוגיה זו.

מאמרה של **רבקה איזיקוביץ'** מוקדש לחקר העמדות של מורים כלפי תלמידים עולים מצטיינים. היא מתבססת על סיפוריהן של מורות בעלות ותק ורקע מקצועי שונה על חוויות עבודתן עם תלמידים בעלי הישגים לימודיים גבוהים אשר עלו לישראל ממדינות שהשתייכו לברית המועצות. המחברת מנתחת את דפוסי התקשורת השונים בין המורות לתלמידיהן המהגרים ודנה בהשלכות הממצאים על הטיפול החינוכי במצוינות בקרב תלמידים מהגרים בהקשר הגלובלי.

המאמרים של גרופר ושמאי מאירים את הפנימייה ככלי חינוכי-טיפולי לקליטת ילדים ובני נוער מהגרים, או רב-תרבותיים. **עמנואל גרופר** מציג את כפר הנוער הרב-תרבותי כפיתוח חינוכי ייחודי לישראל המוקדש למשימת הקליטה של נוער זה. הוא מבליט את השינויים וההתפתחויות הארגוניים שכפר הנוער עובר כדי לסגל עצמו לתמורות החברתיות הכלליות ולא להחלות באוכלוסיות שאותן הוא משרת. המחבר גם בוחן את הפוטנציאל הגלובלי הטמון בתפיסה החינוכית ההוליסטית העומדת ביסוד המודל.

בעוד גרופר מציע סקירת רוחב על הפנימייה, המעניקה לקורא מבט-על, **שלום שמאי** בוחר במבט פנים-ארגוני, מזווית ראייה של חוקר מעורב עם ניסיון רב-שנים של עבודה במסגרות פנימיות ומחקר עליהן. עבודתו יורדת לעומק האנטומיה של תהליכי החינוך

המתרחשים בכפר הנוער, אשר באמצעותם מצליח כלי רב עצמה זה להפוך עקרונות של רב-תרבותיות למציאות חיים.

מטבע הנושא, סוגיית עיצוב הזהות עוברת כחוט השני במאמרים, והיא משותפת למהגרים ולמיעוטים. קהילה שמתנסה בשאלות קיומיות ממש הנובעות מכך היא קהילת הצ'רקסים בישראל. **גופסה קתז**, בת העדה, חוקרת את התלבטויותיהם של צעירים אקדמאים מקרב הקבוצה, המחפשים את דרכם בין ריבוי ההשתייכויות המאפיינות את הצ'רקסים בישראל, בנושאי זהות – במישור העדתי, הדתי, והאזרחי-לאומי. זאת תוך שיקול מחיר החלופות שבהן הם בוחרים.

מוחמד חטיב ורבקה איזיקוביץ' מתמודדים עם מוטיב מרכזי זה מנקודת מבט של צעירים ערבים מוסלמים, כפי שהוא בא לידי ביטוי בעמדותיהם ביחס לזוגיות ונישואין. הנושא הזה ממקד את הקונפליקטים הבין-דוריים העמוקים המאפיינים חברה במעבר. כמו כן, עומדים החוקרים על הסיבות לאי-יכולתה של מערכת החינוך לסייע בקונפליקטים אלה, למרות הציפיות המופנות כלפיה מכל המעורבים בדבר.

מאמרה של **מירה קרניאלי** חושף פן נוסף של רב-תרבותיות – על בסיס של אמונה דתית. החוקרת תרה אחר הזיקה בין התפיסה הדתית והפילוסופיה הניהולית המנחה שתי מנהלות בבתי ספר אולטרה-דתיים: האחת חרדית והשנייה נזירה פרנציסקנית. מחקרה של קרניאלי פותח צוהר לשתי סביבות חינוכיות סגורות ומוכרות אך במעט לקהל החינוכי הרחב – סביבות בעלות אתוס קוהרנטי במיוחד והיררכייה ארגונית מותאמת.

המאמר של **איימן אגבריה ומוהנד מוסטפא**, שבו בחרתי לסיים את החוברת, יוצא גם הוא מנקודת המפגש בין דת ללאום, אך הוא מכוון אותנו להבנתם של תהליכים רחבי הקף של השפעת הכוחות הנ"ל על מדיניות וסדרי יום חינוכיים. החוקרים משווים בין תפיסות חינוכיות המכוונות את הפוליטיקה של ההבדל בתחום החינוך הנקוטה בחברה הערבית – הגישה האסלאמית, לעומת זו האזרחית-מדינתית.

לבסוף, ברצוני לומר שלא ניתן היה לפרסם קובץ מאמרים זה על במה מתאימה יותר מכתב עת ששמו – "מפגש" – מסמל יותר מכול את המסר של החוברת המיוחדת.